

БІБЛІОТЕЧНІ ФОНДИ — ДЖЕРЕЛО З ІСТРИЇ НАУКИ, КУЛЬТУРИ ТА ОСВІТИ

Тетяна Вересовська,

редактор I кат. відділу архівознавства і археографії Інституту архівознавства НБУВ

Видавнича діяльність Комісії для виучування історії західноруського та українського права УАН-ВУАН (1918 – 1928)

У максимально повному обсязі показано видавничу діяльність Комісії для виучування історії західноруського та українського права. Оприлюднюються унікальні наукові праці українських учених. Чимало з їхнього доробку було знищено в 30-ті роки ХХ ст. Наукова проблематика, порушена в цих роботах, обірвана і, незважаючи на актуальність, не розв'язується до сьогодні. З огляду на те, що багато першоджерел, які вивчалися в той період з різного комплексу питань, втрачені, ці праці нині набули б значення самих першоджерел.

Наука історії західноруського та українського права за старих часів не мала ні кафедр по вищих школах, ні установ дослідницького характеру, що її розроблювали б. Над питанням вказаної галузі працювали лише окремі вчені. Планового й систематичного вивчення цих напрямів за таких умов бути не могло. Однак коли при Соціально-економічному відділі УАН було створено Кафедру західноруського та українського права й Постійну комісію* при ній (січень 1919 р.), дослідження зайняли чільне місце в академічній діяльності.

Завданням Комісії, заснованої на пропозицію акад. Ф. В. Тарановського (голова), стала організована допомога в розробленні історії названих галузей. Необхідно було систематично видавати юридичні пам'ятки та юридичні акти України литовсько-польської і козацької епох. Через те Комісія ставить своєю головною метою археографічну діяльність для видання джерел. Л. Модзалевський збирає документи Військового генерального суду Гетьманщини. Готуються до друку акти Луцького трибуналу другої половини ХVI ст. Проводиться обстеження відносин України з Московською

* У Комісію, крім Ф. В. Тарановського, входили академіки Д. І. Багалій, О. І. Левицький, Б. О. Кістяківський, проф. К. Г. Гогель, В. Л. Модзалевський, І. М. Каманін (керівничий над працями Комісії) та В. І. Новицький (науковий секретар). У такому складі вона юридично існувала до травня 1920 р.

державою та Російською імперією ХVII—ХVIII ст. Комісія послідовно розшукує архівні історично-юридичні матеріали для Лівобережної України ХVII—ХVIII ст. Готуються до випуску акти Полкових судів (насамперед Полтавського) під ред. В. Л. Модзалевського.

Останнє засідання Комісії відбулося 5 червня 1919 р., але діяльність її припиняється на дуже короткий час. Уже в липні 1920 р. на академічну Кафедру західноруського та українського права було обрано акад. М. П. Василенка, який заново організовує Комісію.

Починаючи з третього випуску своїх «Праць», вона друкує протоколи засідань.

З 1 жовтня 1920 р. на членів Комісії було запрошено С. М. Іваницького-Василенка та П. К. Бонташа, а з 15 грудня — В. І. Щербину.

Комісія готує до видання джерела з історії західноруського та українського права, зокрема Литовський статут (М. П. Василенко).

Статут 1588 р. був звірений головою Комісії з Мамоничевським виданням 1588 р., з польським виданням. Написано передмову, історію видання, друку статутів. В. І. Щербина встановив тексти договорів Б. та Ю. Хмельницьких, Брюховецького, Многогрішного, Самойловича, Мазепи, Скоропадського, Апостола. Найбільше проблем виникло в науковця при роботі з договором Б. Хмельницького.

М. П. Василенко у 1922 р. надрукував у «Київських контрактах» статтю про київські контракти (1797—1917) російською, німецькою та польською мовами; підготував до друку життєпис акад. Б. О. Кістяківського; написав для «Біографічного словника діячів української землі» біографію гетьмана Данила Апостола; на підставі архівних даних здійснив розвідку про Крем'янецьку гімназію та Університет Св. Володимира; працював над загальним курсом західноруського та українського права.

Л. О. Окиншевич вивчав організацію вищого врядування в Україні XVII—XVIII ст.

Для хрестоматії з історії західноруського та українського права В. І. Щербина готував збірник гетьманських статей-умов з Москвою та інших актів, які встановлювали державний устрій Лівобережної України за часів Гетьманщини (1654—1764). Праця мала складатися з передмови, документів, приміток, покажчика. «Крім гетьманських статей та розпоряджень (явних і тайних) російського уряду, в збірник малося вмістити: 1) Зборівську умову 1649 р., що затвердила головні бажання козацтва й невиконання якої було одною з причин одірвання України від Польщі. 2) Розмежування Москви з Польщею згідно з трактатом 1686 р., яке торкалося Києва та Запоріжжя <...>

Документи, в яких сформульовано бажання «ріжних верстов» населення України, але які не реалізовано в її державному устрою (Гадяцька та Острозька комісії, Жердевські статті, умови Орлика та Гордієнка з Карлом XII) у збірник вміщено не буде, але зміст та їх значіння має бути показано в примітках. Три перші частини збірника вже закінчено і подано на розгляд голови Комісії М. П. Василенка. Четверта частина може бути закінчена тільки після цього розгляду і вказівок голови Комісії»¹.

1922 р. теж був доволі плідним для неї.

Протягом року С. М. Іваницький-Василенко закінчив дослідження: «Опіка над недолітками в джерелах Магдебурзького права Західньої Русі та Гетьманщини». Науковець працював і над їх земським правом, вивчав текст Литовських статутів. Результати аналізу вчений заніс на картки окремо для кожного артикулу. Робота дала великий матеріал для коментованого видання Литовських статутів.

У 1922 р. П. К. Бонташ готувався до досліджень над історією західноруського цивільного права. І. І. Мінаков вивчав фінанси та фінансовий устрій Лівобережної України XVII—XVIII ст. На засіданнях Комісії він зробив такі доповіді: «Грошові збори за відомістю 1724 р.», «Збори продуктами за відомістю 1724 р.», «Головні джерела прибутків і головні статті витрат»².

С. Г. Борисенко вивчав історично-юридичну польську літературу.

Негативні ідеологічні явища в радянському суспільстві відбилися і на діяльності Комісії. Органами ДПУ УСРР було заарештовано М. П. Василенка, директора Київського архіву давніх актів В. О. Романовського та колишнього співробітника Комісії П. П. Смирнова в справі «Київського обласного центру дій». М. П. Василенко був засуджений до 10 років, але після численних клопотань громадськості помилуванням і 24 листопада звільнений. (В. О. Романовського

звільнили з-під арешту ще під час попереднього слідства, а П. П. Смирнов надовго потрапив у місце позбавлення волі).

Уже в 1924 р. Комісія продовжила свою роботу в тому ж напрямі, що й раніше. Головує, як і в попередні роки, М. П. Василенко. Штатні наукові співробітники: Л. О. Окиншевич (учений секретар) і С. М. Іваницький-Василенко, нештатні: І. М. Балінський, С. Г. Борисенко, І. І. Мінаков, Г. Л. Попов, І. Ю. Черкаський та В. І. Щербина.

М. П. Василенко продовжує працювати над загальним курсом з історії західноруського та українського права і над історією його вивчення. У «Записках Соціально-економічного відділу ВУАН» друкуються такі праці академіка: «Кременецький лицей і Університет Св. Володимира»; некрологи про О. І. Левицького та Б. О. Кістяківського, у Львові в збірнику, присвяченому 50-річчю Наукового товариства ім. Тараса Шевченка, — «Пам'ятник українського права XVIII»; в «Україні» — стаття «Павло Полуботок» (до 200-річчя від дня смерті); у «Записках III Відділу — Початок виучування українського права в XVII в.»; у кн. II—III «Записок Соціально-економічного відділу ВУАН» надруковано розвідку М. П. Василенка «Як скасовано Литовського статута на Україні».

Державний устрій та вище врядування Гетьманщини Лівобережної України XVII—XVIII ст., історію західноруського та українського права продовжує вивчати Л. О. Окиншевич.

Виходять праці Г. Л. Попова (співробітник Комісії з 1 грудня 1922 р.): «Луцький Трибунал (1578—1589 рр.)» і «До історії сусідства на Правобережжі» (II том «Записок» Відділу); І. Ю. Черкаський готує до друку «Громадський суд на Західній Русі та Україні XVI—XVIII вв.» і збирає матеріали для праці про судовий устрій та судочинство на Гетьманській Україні XVII—XVIII ст.; його статтю про домінальний (панський) суд на Гетьманській Україні та рецензію на книжку Р. Лашенка про копний суд надруковано у вип. II «Праць»; В. І. Щербина працює над історією Києва (1654—1917 рр.).

У 1925 р. І. Ю. Черкаський, С. Г. Борисенко та Л. О. Окиншевич підготували «Словник українських юридичних старовин»; останній збирає матеріали для статті «Центральні установи Гетьманської України XVII—XVIII вв.»; у «Працях» Комісії друкує розвідку про «Приказ Маляя Росії Московської держави XVII в.».

Протягом цього ж року С. М. Іваницький-Василенко у вип. I «Праць» опублікував дві роботи: «Закони про опіку над недолітками в джерелах Магдебурзького права Західньої Русі і Гетьманщини» та «Державське землеволодіння польської шляхти в Гетьманщині (соціальна вага, розмір

і порядок його)». Підготував до друку рецензію на роботу білоруського вченого В. Дружчиця «Палажэньне Літоўска Беларускай держави пасья Люблінскай вуніі».

І. Ю. Черкаський продовжує роботу над монографією «Громадський (копний) суд на Білорусі й Україні в XVI—XVIII вв.». Впродовж року він написав розділи про судове слідство і вироки громадського суду. Паралельно збирав архівні рукописні матеріали для праці «Судовий устрій та судочинство козацьких судів на Гетьманській Україні в XVII-XVIII вв.».

І. Ю. Черкаський надрукував у вип. I «Праць» розвідку «Поволення над трупом забитого» та здав до журналу «Україна» статтю «Сліди панського суду на Гетьманській Україні», а С. Г. Борисенко написав кілька рецензій на нові праці з історії українського права: «Лекції по історії українського права» (вип. I) та «Литовський статут як пам'ятка українського права» Р. Лашенка; «Преступление и наказание в догосударственном обществе» М. Косвен (вип. II «Праць» Комісії). У цьому ж випуску - його розвідка «Карний зміст «потока» «Руської Правди»¹.

Говільні книжки XVIII ст. (містили цікавий матеріал про інститут тодішнього незаможного селянства — підсусідків) з фондів тимчасового Корсунського музею — предмет наукових інтересів Г. Л. Попова. Зацікавившись текстом «Руської Правди» в Кормчій Києво-Печерської лаври під № 102, вчений описав її, додав огляд інших київських Кормчих, відомості про історію тексту «Руської Правди», редагування й складання стародавніх документів.

Дослідження Г. Л. Попова про коневий звод у праві Великого князівства Литовського та українську Кормчу XIII ст. відбивається в статті «До історії сусідства на Правобережжі» (вип. I «Праць»).

Право на винництво в Україні від часів Богдана Хмельницького до встановлення Казенних палат досліджував М. Ф. Тищенко.

Є. І. Шманкевич (працював у Харкові) вивчав питання недослідженої вченими форми братського суду в Любліні, на підставі цінної збірки актів написав статтю.

Розвідка О. С. Добрава «Право необхідного спадкування за Литовським статутом» вийшла у вип. I «Праць» Комісії. Вивчення літератури з проблеми землеволодіння в Литовсько-Руській державі в XVI ст. та актових матеріалів дало йому можливість написати рецензію на статтю проф. Р. Лашенка, де йшлося про ідею земельної власності в Україні.

У 1925 р. Комісія випустила у світ частину своїх робіт, надрукувавши вип. I «Праць» (за ред. М. П. Василенка). Підсумуємо зміст збірника:

«Акад. М. П. Василенко (курсив наш). Перед-

мова. Лев Окиншевич. Комісія для вивчення історії західно-руського та українського права при Соціально-економічному відділі Української Академії наук; Степан Борисенко. Карний зміст «потока» «Руської Правди»; Г. Л. Попов. Луцький Трибунал 1578 р.; Сергій Іваницький. Закони про опіку над недолітками в джерелах Магдебурзького права Західної Русі і Гетьманщини; Олександр Добров. Право необхідного спадкування за Литовським статутом; Іринарх Черкаський. Поволення над трупом забитого; Лев Окиншевич. Приказ «Малыя Росіи» Московської держави XVII ст.; Сергій Іваницький. Державське землеволодіння польської шляхти в Гетьманщині⁴.

Члени Комісії через брак коштів не їздили в наукові відрядження і це, звичайно, не давало можливості завершувати дослідження й публікувати їх результати. Втім продовжується праця над складанням «Словника українських юридичних старожитностей». Щоб впорядкувати та просистематизувати картковий матеріал (9113 карток), було обрано спеціальну підкомісію.

1926 р. у творчому відношенні теж був доволі плідним для членів Комісії.

М. П. Василенко надрукував збірку матеріалів з історії України та українського права з передмовою в т. I Археографічного збірника, виданого Археографічною комісією АН; передмову до вип. II «Праць»; рецензії: на дослідження О. Лотоцького «Свиток Ярославль» (там же); на розвідку О. Галецького «Про Литву, Русь та Жмудь» (там само); на розвідку В. Дружчиця про Литовсько-Білоруську державу (там же); кн. 3 Етнографічного вісника (видавець — Етнографічна комісія Академії наук); редагував «Записки Соціально-економічного відділу Академії наук», т. II/IV та вип. II «Праць»; підготував до друку перший розділ «Нарисів по історії розробки західно-руського та українського права» («Записки III Відділу»); збірник пам'яток українського права XVIII ст., розвідку «Конституція Пилипа Орлика» (вийшла 1927 р. в Москві у збірнику, присвяченому проф. Д. М. Петрушевському); розвідку «Територія України в XVII в.» (академічний ювілейний збірник на пошану акад. Д. І. Багалія)⁵.

Л. О. Окиншевич закінчив розпочату в 1925 р. розвідку — «Генеральна старшина на Лівобережній Україні XVII-XVIII вв.» (вип. II «Праць»), надрукував кілька рецензій на нову літературу; підготував до друку в «Працях» Комісії протоколи її засідань.

І. М. Балінський вивчав проблему феодалізму в Польщі, Литві й Україні. Початок статті «Нариси з історії феодалізму та феодального права в Польщі, Литві та Україні», що містить вступ і огляд літератури про феодалізм у Польщі, надруковано у вип. II «Праць».

С. Г. Борисенко написав «Утворення класи професійних повірених в Литовсько-Руській державі XVI ст.» (вип. III «Праць»). Рецензував нову літературу з історії права (вип. II «Праць»).

Історія землеволодіння в Україні та інститут купівлі-продажу в праві Великого князівства Литовського — тематика О. С. Добрава. Він надрукував докладну рецензію у вип. II «Праць» на розвідку проф. Р. Лашенка «Ідея прав власності на землю на Україні». У цьому ж випуску — матеріал чл.-кор. М. О. Максимейка «Система поширеної редакції «Руської Правди».

Продуктивно працює і проф. М. Є. Слабченко. Йому належать «Матеріали до економічно-соціальної історії України XIV ст.», т. II; рецензія на книгу О. П. Оглоблина «Предкапиталистическая фабрика» в «Записках» Історично-філологічного відділу ВУАН, кн. VII—VIII; «Бджільництво на Україні та прикре непорозуміння проф. С. Шелухина» (Пасічник, 1926, ч. 7).

М. Ф. Тищенко публікує розвідку «Гуральницьке право на Гетьманщині» (вип. III «Праць»).

Виходить у світ монографія І. Ю. Черкаського «Громадський (копний) суд на Україні—Русі XVI—XVII ст.».

У 1927 р. вийшов із друку вип. III «Праць» (близько 33 др. арк.). Зміст випуску:

М. П. Василенко Передмова; Л. О. Окиншевич Комісія для виучування історії західно-руського та українського права при Соціально-економічному відділі УАН з 1 червня 1926 р. до 1 липня року 1927; В. І. Новицький Снеми Руської землі X—XII вв.; М. О. Максимейко Про смердів «Руської Правди»; С. Г. Борисенко Утворення професійної адвокатури в Литовсько-Руській державі; М. Ф. Тищенко Гуральне право та право шинкувати горілкою в Лівобережній Україні до кінця XVIII в.; М. Є. Слабченко Соціально-правова організація Січі Запорозької; Звідомлення Л. О. Окиншевича про відрядження до Москви (травень—липень 1926 р.) та І. Ю. Черкаського — до Чернігова в серпні року 1926. У кінці є розділи: «Полемика і зауваження» та «Критика і бібліографія»⁶.

IV і V вип. «Праць» містили монографію «Громадські (копні) суди на Україні та Білій Русі» І. Ю. Черкаського і «Збірник матеріалів з історії українського права» М. П. Василенка.

Спинимось на роботі кожного члена Комісії окремо.

Надруковано праці М. П. Василенка: «Правне положення Чернігівщини в XVII в.» у збірнику «Чернігівщина», під ред. М. С. Грушевського; «Права, по котрым судится малоросійскій народ — як джерело для виучування державного права України» (збірник, присвячений М. С. Грушевському); «Територія України XVII в.» (збірник, присвяче-

ний Д. І. Багалію); «Передмова до III вып. «Праць Комісії для виучування історії західно-руського та українського права»; пам'яті І. М. Балинського (там само); рецензії («Праці» Комісії): на статті д-ра Чубатого «Про правне становище церкви в козацькій державі» та проф. С. Еренкрейца «Ustawa o wagnosci zapisow'a praktika sadowa litewska»; та його ж «Uwaga nad rozdziałem VII-ym Statutu Litewskiego»; «Олександр Матвійович Лазаревський» матеріали до його біографії (Україна, 1927, кн. 4); підготовлено до друку «Матеріали до історії західно-руського та українського права», т. I; відредаговано «Записки Соціально-економічного відділу Української Академії наук», т. V—VI та «Праці Комісії для виучування історії західно-руського та українського права», вип. III⁷.

С. М. Іваницький у вип. III «Праць» надрукував рецензію на статтю В. Дружчиця «Места Менск у канці XV і початку XVI ст.», Л. О. Окиншевич збирав матеріал з рукописних джерел (збірка рукописів О. М. Лазаревського) про центральні установи Гетьманщини XVII—XVIII ст. і надрукував: «Наука історії українського права. Право державне» (Україна, 1927, № 1/2); «Козацтво на Білорусі» (білоруською мовою, «Полымя», 1927, № 1); «Звідомлення про командування до Москви» (вип. III «Праць»); ряд рецензій на нову літературу з історії права⁸.

У вип. II «Праць» Комісії надруковано початок «Нарисів з історії феодалізму та феодального права в Польщі, Литві та Україні» І. М. Балинського.

О. С. Добров досліджує історію землеволодіння в Україні і друкує замітку-відповідь проф. Р. Лашенку (вип. III «Праць»); М. О. Максимейко — статтю «Про смердів «Руської Правди» та «Закупи «Русской правды» (вип. III «Праць»).

Виходить у світ перша частина монографії В. І. Новицького «Староруські земські сойми» — «Снеми Руської землі X—XII вв.» (вип. III «Праць»).

В. О. Романовський вивчає фінансовий устрій Гетьманщини. У т. III Археографічного збірника публікує єдине відоме за XVII ст. прибутково-видаткове звідомлення Генерального скарбу за 1678 р.

Проф. М. Є. Слабченко друкує: Ескізи з історії «Прав, по котрым судится малоросійскій народ» (зб. на пошану акад. Д. І. Багалія); «Соціально-правний устрій Січі Запорозької» (вип. III «Праць»); рецензії: на Словник української правничої мови (Червоний шлях, 1927) та книгу Чернишова «Аграрный вопрос России» (там же, 1927, кн. 5); «До методології історії робітничого класу» (там же); рецензію на книгу Юрченка «Короткий нарис історії українського пасічництва» (Червоний шлях, 1927, кн. 6); два топографічні описи Полтавщини й Харківщини. При Одеській Бібл. вищ. школі, № 1; Боротьба за системи землеволодіння і форми

господарства на Україні; Конспект лекцій по новій історії України (гектогр. вид. Одеського ІНО)⁹.

Безперечний інтерес становлять і статті П. К. Сосенка про «Етнологічну методу в історії українського права» та про «Початки територіально-громадської організації староукраїнців в етнологічному освітленні».

В Історично-географічний збірник (т. 1) вміщено матеріал М. Ф. Тищенка «Суконна фабрика київського «Приказа Обществ. Призрения»; «Клинцівські старовірські друкарні XVII в.» в «Бібліологічних вістях» за 1927 р., кн. 1; «Гуральне право та право шинкувати горілкою в Лівобережній Україні» друкується у вип. III «Праць»¹⁰.

Побачили світ такі роботи І. Ю. Черкаського: «Судові реформи гетьмана графа К. Г. Розумовського» (Зб. на пошану акад. Д. І. Багалія); Більше уваги до перекладу на українську мову законів (Червоне право, № 11); Відповідь проф. Р. Лашенкові на його «Кілька слів» (вип. III «Праць»); рецензії: на «Український копний процес на одній справі» Р. Лашенка (там же); «Нариси з історії суду в Лівобережній Україні у другій половині XVII ст. Роля громади в судовій практиці» Мірзи-Авак'янц (там же); Чи впливав Г. Н. Теплов на гетьмана К. Г. Розумовського в його управлінні Україною (Зб. на пошану акад. М. С. Грушевського).

С. Г. Борисенко склав програму з кримінально-процесуального права, розділ «судочинство», працював у московському «Древлехранилищі» над Литовською метрикою й на підставі зібраної інформації написав статті «Звичаєве право в Литовській державі на початку XVI ст.», а на підґрунті газетних матеріалів — «Самосуди над карними злочинцями р. 1917».

У 1927 р. він надрукував у вип. III «Праць»: Утворення професійної адвокатури в Литовсько-Руській державі; Національний характер Литовського статуту 1529 р. білоруською мовою (Полымя, Менск, 1927, ч. 6); рецензії: на книгу А. Vetulani «Pozew sadowy w sredniowiecznym procesie polskim» (вип. III «Праць»); на книгу Раковського «Этиология преступности и вырождаемости» (Сов. юстиция, 1927, ч. 34)¹¹.

Крім цієї творчої продукції, на 1 січня 1928 р. Комісія заповнила близько 11 тис. карток для Словника української юридичної старовини.

У 1928 р. вона продовжує працювати за напрямками попереднього року: С. М. Іваницький-Василенко досліджував історію та організацію міст за Магдебурзьким правом, II Литовський статут; Л. О. Онишкевич - центральні установи України XVII—XVIII ст., М. Є. Слабченко — юридичну організацію Запоріжжя та Генеральний суд на Гетьманщині.

Опублікував: «До питання про білоруську юридичну термінологію» (Полымя, 1928, № 4); ре-

цензії на «Беларускі Архіў», т. 1 (Україна, 1928 р., № 2) та на Я. Адамуса (Полымя, 1928, №7)¹².

М. Є. Слабченко надрукував: «З історії медвінового права на Україні» (Пасічник, 1928, кн. 4/5); «Доброчинці й вихованці» (Зб. на пошану акад. М. С. Грушевського, т. 1); «Запорозькі печатки» (Зап. I Відділу ВУАН, кн. 19); рецензію на «Волзький шлях і стародавні Руси» П. Смирнова (Червоний шлях, 1928, № 11); рецензію на листування М. Драгоманова й І. Франка (там же); «Феодалізм на Україні» — гектографічне видання Одеського ІНО, 1928¹³.

У вип. IV та V «Праць» І. Ю. Черкаський, який досліджував організацію козацьких судів України XVII—XVIII ст., надрукував монографію «Громадські (копні) суди на Україні—Русі».

«Звичаєве право Литовсько-Руської держави на початку XVI ст.» (вип. III, «Праці» Комісії звичаєвого права); «Федір Євлошевський, білоруський практик-юрист XVI ст.» (Полымя, 1928, № 5); інформацію про роботу Секції кримінального радянського права при ВУАН (Червоне право, 1928, № 15/16) у 1928 р. видав С. Г. Борисенко, котрий вивчав I Литовський статут й організацію адвокатури в Литві та Україні¹⁴.

О. С. Добров працював над вивченням інституту купівлі-продажу в праві XVI ст. Видав: «Взыскание долга при утрате векселя» (Вестн. сов. юстиции, 1928, № 4); «Правоутворення без законодавця», ч. 1. Звичаєве право» (вип. II, «Праці Комісії звичаєвого права»)¹⁵.

Снеми-соймики в князівстві Великої Русі та Великому князівстві Литовському X—XII ст. досліджує В. І. Новицький, а В. О. Романовський — фінансовий устрій Гетьманської України й публікує «До історії бюджетного права Гетьманщини» (Зб. на пошану акад. Д. І. Багалія); «Сторінка з недавнього минулого» (Зб. на пошану акад. М. С. Грушевського); рецензію на Археографічний збірник, т. 1 (Архівна справа, 1928, кн. 6)¹⁶.

Після опрацювання проблеми юридичної організації торговельних компаній на Гетьманщині М. Ф. Тищенко публікує такі статті: Клинцівські друкарні старовірів (Бібліол. вісті, 1928, № 1); Шовківництво в Києві та Київській губернії в XVIII ст. та першій половині XIX ст. (Істор.-географ. зб., 1928, т. 2); Нариси історії торгівлі Лівобережної України з Кримом у XVIII ст. (там же); Київський магістративний городничий та його обов'язки (Наук. зб. Істор. секції ВУАН, 1928 р.)¹⁷.

Продовжувалася робота Комісії, розрахована на п'ять років, над складанням Словника-енциклопедії української юридичної старовини. Виписувалися картки з актових джерел та літератури історії українського права.

Розпочалася підготовка «Книги до читання з історії українського права», яка містила статті-

огляди з систематичним освітленням історії українського права.

Друкуються вип. VI «Праць», куди ввійшли розвідки М. О. Максимейка, М. М. Товстоліса, С. Г. Борисенка, М. Є. Слабченка та Л. О. Окиншевича, справоздання про відрядження (І. Ю. Черкаського й Л. О. Окиншевича), матеріали відділу критики та бібліографічних заміток і ювілейна записка, де узагальнено десятирічний науковий доробок Комісії.

Творча спадщина Кафедри й Комісії історії західноруського та українського права становить близько 180 праць (багато з яких, однак, виходять поза межі тематики останньої), підготовлених згідно з планами інших наукових установ. Ці дослідження переважно містяться у восьми збірниках «Праць Комісії для виучування історії західно-руського та українського права», що виходили в 1925—1930 рр. Сьомий випуск повністю знищено, оскільки в ньому було опубліковано статтю засудженого в справі СВУ М. Є. Слабченка (її потім замінили на матеріал, поданий П. К. Сосенком, теж з часом репресованим). Не дійшов до друкарні і запланований дев'ятий випуск.

Серед праць Комісії найбільший інтерес викликають розвідки М. П. Василенка «Крем'янецький лицей і університет Св. Володимира» та «Як скасовано Литовського статута» («Записки Соціально-економічного відділу», 1923 та 1926 роки); його ж праця «Конституція Пилипа Орлика» («Ученые записки Российской ассоциации научно-исследовательских институтов общественных наук (РАНИОН)», т. 3.—М., 1929); цикл статей М. О. Максимейка про «Руську правду» (вип. 2, 3, 6 «Праць»); нариси М. Є. Слабченка з правових питань Запорізької Січі (вип. 3, 6 «Праць»); монографія Л. О. Окиншевича «Центральні установи України-Гетьманщини XVII—XVIII ст.» (вип. 6, 8 «Праць»); монографія І. Ю. Черкаського «Громадський (копний) суд на Україні—Русі XVI—XVIII ст.» (вип. 4, 5 «Праць»); «Нариси з історії феодалізму та феодального права в Польщі, Литві та на Україні» І. М. Балінського (вип. 2 «Праць») та дослідження «Закон про опіку над недолітками в джерелах Магдебурзького права й Гетьманщини» С. М. Іваницького-Василенка (вип. 1 «Праць»).

Ці публікації, хоча й мали певні методологічні вади, що добре проаналізовано в сучасній літературі, надзвичайно багаті фактичним матеріалом, постановками проблем. Цікава в теоретичному і пізнавальному плані й стаття Л. О. Окиншевича про історико-правові погляди М. С. Грушевського, дослідження С. М. Іваницького-Василенка про творчість М. П. Василенка, С. Г. Борисенка — про праці М. Ф. Владимирського-Буданова та його учнів.

Слід підкреслити й безперечні заслуги Комісії в галузі правничої археографії. Досі українські правники та історики не підготували жодного видання, яке б могло зрівнятися з «Матеріалами до історії українського права», що вийшли в світ за редакцією М. П. Василенка в 1929 р. На жаль, його та В. О. Романовського археографічну працю «Збірку грамот Магдебурзького права містам України» було вилучено з друкарні в 1930 р.

Комісії не вдалося здійснити й свої задуми про багатотомне видання пам'яток українського права (ідея О. О. Малиновського) щодо нарисів історії дослідження українського права (незакінчена праця М. П. Василенка).

Назавжди втрачено і матеріали для Словника історії українського права, що збиралися Комісією з 1925 р. Він міг би стати значним явищем в історико-правовій науці.

Проаналізувавши діяльність Соціально-економічного відділу ВУАН за 1918—1928 рр. взагалі та Кафедри і Комісії для виучування західноруського та українського права зокрема, можна зробити висновок, що найпродуктивнішим щодо розвитку академічних юридичних досліджень було перше десятиліття. На Заході цей період назвали «золотим віком» української юридичної науки» (Я. Падох). Це, звичайно, перебільшення. «Золотого віку» не було, але були досить вагомі досягнення академічних правознавців. Частина з цих напрацювань не втратила свого значення і до наших днів. На жаль, не з вини вчених ці дослідження були перервані в системі Академії на півтора десятка років, що негативно позначилося на стані розвитку національної юридичної науки¹⁸.

1. Звідолення Української Академії наук за 1922 рік. — К., 1923. — С. 59—60.
2. Там же. — С. 61.
3. Звідолення Української Академії наук за 1921 рік. — К., 1922. — С. 59—60, 68.
4. Там же. — С. 68—69.
5. Звідолення Української Академії наук за 1926 рік. — К., 1927. — С. 56.
6. Звідолення Української Академії наук за 1927 рік. — К., 1928. — С. 74.
7. Там же. — С. 68—75.
8. Там же. — С. 76.
9. Там же. — С. 77.
10. Там же. — С. 78.
11. Там же. — С. 85.
12. ІА НБУВ. — Ф. 22, оп. 1, спр. 19, арк. 63—64.
13. Там же.
14. Там же.
15. Там же.
16. Там же.
17. Там же.
18. Академічна юридична думка. — К., 1998. — С. 53.